

CONSIDERACIONS SOBRE L'ORIGEN DEL MONESTIR DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

PER

JAUME MARQUÈS I CASANOVAS

Moltes persones estudioses, afeccionades a la investigació de la història de les comarques gironines, s'han preocupat d'esbrinar els inicis del monestir de Sant Feliu de Guíxols, el qual al llarg de la seva història va desplegar una considerable activitat cultural, social i econòmica en l'ample radi de la seva influència.

Jo també em compto entre els aimants de la història nostrada i he cavil·lat sovint sobre l'origen del susdit monestir, pel qual motiu avui ofereixo als erudits una hipòtesi de treball per tal que sigui presa en consideració i sigui estudiada la seva viabilitat.

DADES CONEGUDES

Començo per reconèixer que l'origen del monestir es perd, com sol dir-se, en la nit del temps. Hom es pregunta de beñ antuvi si és que els documents on hauria de constar la fundació s'han perdut o bé és que ja no han existit mai. Jo m'inclino per la segona hipòtesi i en donaré tot seguit les raons.

Però abans cal esmentar el contingut dels tres documents més antics coneguts i estudiats fins avui.

1) Document de l'any 966. L'extracta Xavier Monsalvatje en el volum XVII de les «Noticias Históricas» i conté la cita del monestir de Sant Feliu com a límit d'un alou de Tossa, cedit al monestir de Santa Maria de Ripoll pels marmessors del comte de Cerdanya i Besalú, Miró, límit que ve esmentat així: «Sancti Felicis monasterij, sive in ipso Far». No diu d'on procedeix la notícia, que només ell ha consignat i que ha de tenir la data equivocada puix el comte Miró I, el Jove, va morir a l'any 927 i els executors del testament havien de complir la seva voluntat immediatament després de la mort del testador. Deixem, doncs, com a dubtosa aqueixa referència al monestir de Sant Feliu de Guíxols.

2) Document de l'any 968. Es troba copiat enterament en el «Llibre de Privilegis del monestir de Sant Feliu», del qual tradueixo al català la part que interessa al tema present: «Privilegi del sereníssim senyor Lotari, rei de França, en el qual concedeix a l'abat Sunyer els monestirs de Sant Pau i Sant Feliu de Guíxols de tal manera que els presideixi durant la seva vida... als quals cenobis el mateix gloriosíssim rei concedeix que jamai paguin a ningú cap cens o deute de cap possessió de les seves coses i que jamai estiguin subjectes a la potestat de ningú fora de la potestat del rei. Donat a Lió a 17 de maig de l'any del naixement del Senyor 968».

El territori protegit així per l'autoritat reial en el text del privilegi es concreta així: «Fenals amb l'església de santa Maria, Biert amb l'església de Sant Martí i (S)olius i Vall-llobrega i Romanyà en la Vall d'Aro i Calonge i *Spanitate* i al comtat del Vallés». A retenir el mot «*Spanitate*» que serà objecte del comentari posterior.

3) Document de l'any 1016. El llibre de privilegis del monestir l'extracta així «Privilegi dels senyors Ramon i Ermessendis, comtes de Girona, en el qual es dona i concedeix al monestir de Sant Feliu de Guíxols l'alou anomenat «Spanedat», el qual es troba en el predit comtat (de Girona) dins els termes de Vall d'Aro i de Llagostera i en Romanyà i en els «Turnes» i en (S)olius i en Fenals i en Calonge i en Panedes i dins els seus termes i amb les seves afrontacions, de tal manera que el monestir en rebi les tasques i altres rèdits. Donat al 7 de maig de 1016».

El text íntegre del privilegi comtal en la part que fa al cas present diu així, traduït al català:

«Donem i concedim a la casa del cenobi de Sant Feliu de Guíxols situat en el pagus de Girona sobre la vorera del mar l'alou que anomenen Spanedat que es troba en el predit comtat dins els termes de Vall d'Aro o de Llagostera i a Romanyà i en els mateixos Turnes o a Solius i a Fanals i a Calonge i a Penedes o dins els seus termes que els nostres antecessors de bona memòria donaren al susdit cenobi, és a

dir el comte Sunyer i la comtessa Riqueles per mitjà d'una escriptura de donació, la qual fou perduda per sola negligència, casualitat o incúria i cremada al foc en una infestació dels pagans i amb aital ocasió s'ha disminuït una part del susdit alou . . . I ens han pervingut aqueixes coses tant pels nostres pares com pel suprem poder o pels preceptes reials. I a mi Ermessinda pel meu dècim (dot)».

Ací hi ha tres elements a retenir: primer que l'alou de *Spanedat* és un conjunt que conté diferents finques que s'enumeren particularment, entre elles la de Panedes, amb la qual cal no confondre-la malgrat la semblança del mot. Segon que el motiu pel qual els comtes van donar la finca al monestir era el fet que, segons l'abat, ja els comtes Sunyer i Riquilda havien cedit la finca al monestir amb una escriptura de donació, que llavors s'havia perdut en una infestació d'uns pagans o per negligència dels responsables de l'arxiu. Tercer que els comtes creien estar en legítima possessió de l'alou de *Spanedat* per herència dels pares i per concessió del rei de França. Ermessenda, de més a més, ho posseïa per correspondre a la dot aportada al matrimoni, assegurada sobre el comtat de Girona. De manera que ho van donar de bell nou per pròpia generositat prescindint de la realitat de la pretesa donació de Sunyer i Riquilda.

Prescindeixo ací del document de l'any 993, que és el testament del comte Borrell, que només esmenta una deixa del comte en favor del monestir de Sant Feliu.

Queda, doncs, a comentar el document de 1016.

Donant per certa la donació de Sunyer i Riquilda i la pèrdua del document per infestació de pagans, mirem quina data podia tenir la donació comtal.

El comte Sunyer I de Barcelona va casar-se amb Riquilda ans de l'any 923 y va morir retirat al monestir de La Grassa a l'any 950, havent deixat el poder a l'any 947. La donació ha de situar-se, doncs, entre el 923 i el 947.

Entorn de l'any 926 va haver-hi a les comarques de l'Empordà, del Gironès i de la Selva una incursió dels pagans de raça mongòlica, establerts a Hongria, anomenats per això «Ungars», els quals van devastar totes les esglésies que trobaren al seu pas. Això consta documentalment per la restauració de l'església de Santa Coloma de Farners a l'any 950, per la del monestir de Banyoles a l'any 957, per l'acte de saqueig de l'església de Sant Feliu de Girona, testimoniada més tard a l'any 1085, per una inscripció, perduda, que hi hagué a l'església de Sant Feliu de la Garriga i queda insinuat pel fet que el comte d'Empúries Gausbert era anomenat «heroi triomfant» pel fet d'haver-los allunyat del territori del seu comtat, com es llegeix en una làpida de St. Martí d'Empúries.

És lògic pensar que l'abat de Sant Feliu de Guíxols aprofités la bona disposició de Riquilda, segona muller del comte Sunyer I, envers els monestirs per a recaptar la concessió de la finca de Spanedat per a Sant Feliu de Guíxols. Això hagué d'esdevenir-se ans de l'any 926, en què degué ser saquejat el convent pels pagans húngars.

Això no vol dir que aquell document fos el de la fundació del monestir. Quan un abat tenia la suficient categoria social per a acudir a l'autoritat reial demanant un diploma de protecció per al seu monestir, feia molt temps que aquest estava instal·lat. Com sabem pel cas de Banyoles, hi havia una fase prèvia experimental, durant la qual una comunitat s'establia en un lloc ermat per l'abandó del temps de dominació dels àrabs, artigava les terres per comte seu, construïa l'edifici del monestir, de l'església, d'una escola i d'una estatgeria per a rebre els forasters que acudien demanant hospitalitat. Un cop consolidada la institució, l'abat solia acudir als reis i als bisbes i als comtes per assolir un *status* oficial dins les institucions del país.

Quan havia començat l'establiment del monestir de Sant Feliu? El Dr. Josep Vives en el «Manual de Cronología española y universal» dóna com a probable que fos de fundació visigoda. Ramon d'Abadal esmenta el fet que durant aquest domini a Espanya s'havien establert nombrosos monestirs, que no van resistir la precària situació del domini àrab. Ran de la Reconquesta, iniciada a l'any 785 a les nostres comarques, els hispans evadits al terreny dels francs o a les zones més tranquil·les del domini dels moros, aquells vells propietaris o llurs hereus van acudir a les antigues possessions a artigar de nou llurs terres. Altres nou-vinguts també ocupaven terres que no eren de ningú i les feien seves pel recurs legal anomenat *aprisió*, vigent per a les terres d'Hispania conquerides de nou. Aquest dret d'ocupació fou reconegut per l'emperador Carlemany per a la Marca Hispànica.

Jo suggereixo que potser els monjos de Sant Feliu de Guíxols, que ja posseïen terres properes al monestir abans del govern dels moros, tot seguit d'haver-se alliberat la ciutat de Girona, van tornar a refer el vell monestir i van artigar les terres del seu *hinterland* pel privilegi general de la Marca Hispànica o *Hispanidad* i que van donar a la finca així adquirida el nom d'Hispanidat, que va quedar com incrustat en els documents de 968 i 1016 amb la grafia «Spanedat».

Hom podria adduir com a prova complementària el fet que en època paleo-cristiana o almenys en la visigoda la Vall d'Aro fou cristianitzada, com demostra la basílica excavada a Santa Cristina d'Aro i el «martirium» descobert dins els fonaments de la «Torre del fum» al mateix monestir de Sant Feliu de Guíxols per no esmentar més que les restes ben comprovades.

ADDENDA

ACLARIMENTS SOBRE L'ORIGEN DEL MONESTIR
DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

Essent ja imprès l'article sobre l'origen del monestir de Sant Feliu de Guíxols, han aparegut noves dades que obliguen a replantejar una part de les consideracions formulades tot i deixant intacta la seva substància.

1. Sobre el document de l'any 966 he vist que l'error de Monsalvatje rau en atribuir a Miró, comte de Cerdanya i de Besalú, la donació de l'alou de Tossa al monestir de Ripoll. Qui realment va morir a l'any 966 fou el comte Miró de Barcelona, associat a Borrell II.

2. La data de la donació de la Vall d'Aro al monestir de Sant Feliu feta pels comtes de Barcelona-Girona Sunyer i Riquilda ha de fixar-se entre els anys 940 i 947. En efecte, ells van entrar en possessió de la Vall per mitjà d'una permuta entre el bisbe Guiu i la comtessa Riquilda datada el 15 de gener del 939, en virtut de la qual el bisbe cedí l'alou situat «al comtat de Girona dins el terme del lloc que en diuen Arazi» a canvi del que la comtessa tenia «al comtat d'Empúries en el lloc anomenat Palol», que s'esqueia a la vora esquerra del riu Fluvià a l'indret d'Arenys d'Empordà. El bisbe Guiu féu constar en el document de permuta que feia el canvi per complaure la petició de la comtessa.

3. L'interès de la comtessa Riquilda en posseir l'alou de la Vall d'Aro s'explica perquè ja posseïa els termes de Calonge, Romanyà de la Selva, Panedes i Llagostera, que constituïen la finca anomenada Spanedat, els quals volten la Vall d'Aro. La meitat del terme de Llagostera havia estat comprada per la comtessa Garsenda a l'agost del 914, segons document publicat per Ramon d'Abadal a Catalunya Carolíngia. Com que Garsenda era vídua del comte Guifré Borrell, germà de Sunyer, segurament les dues comtesses, Garsenda i Riquilda, concunyades entre elles, van voler arrodonir la gran finca de Spanedat per a cedir-la als monjos de Sant Feliu.

4. Pel que he dit en el número 2, es veu que la pèrdua del document de donació de la gran finca de Spanedat al monestir de Sant Feliu, no pot ser atribuïda a la incursió dels húngars pagans de l'any 926 sinó a alguna circumstància posterior.

Em plau d'enriquir l'aportació als orígens del monestir de Sant Feliu amb les dades anteriors. En un altre treball d'investigació publicaré el text íntegre dels documents relacionats amb la Vall d'Aro.